

ПИТАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ГРАМАТИКИ

УДК 811.112.2'373.74'367.4

БІЛОУС Юлія Володимирівна,

молодший науковий співробітник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; Тернопіль, Україна;
e-mail: ua277735@yandex.ru; тел.: +38 063 1999835

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу поверхової структури німецьких фразеологічних одиниць із соматичним компонентом. У статті відтворено базові моделі соматичних словосполучень. Автор розглядає словосполучення із соматизмами за їхніми кількісними складниками та морфологічним типом репрезентації складових, зокрема, виокремлює однокомпонентні, двохкомпонентні, трьохкомпонентні, полікомпонентні (чотирьох-, п'яти-, шестикомпонентні) фразеологічні звороти. У статті також подано частотність моделей соматичних фразеологічних зворотів за кількістю складових компонентів, виокремлених із тлумачних і фразеологічних словників. Встановлено, що в німецькому дискурсі найчастотнішими є трьохкомпонентні та чотирьохкомпонентні словосполучення із соматичним компонентом. Рідше трапляються полікомпонентні та двохкомпонентні фразеологічні звороти. Найменш частотними є однокомпонентні словосполучення. Таке розподілення питомої ваги встановлених типів у сучасній німецькій мові автор пояснює з позиції особливостей сприйняття людиною навколишнього світу, встановлених у психології.

Ключові слова: поверхова структура, словосполучення, лінгвістичне моделювання, модель, структурна організація словосполучень, фразеологізм, особливості мовного сприйняття.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж довгої історії розвитку лінгвістичних студій фразеологічні одиниці (ФО) із соматичним компонентом завжди привертали до себе увагу мовознавців. Різним аспектам дослідження й аналізу ФО присвячені праці таких учених, як Р. Закіров (2003), Р. Розенберг (1962), С. Ройзензон, Ю. Аваліани (1976) та ін. Значний внесок здійснив М. Шанський, який розробив структурну класифікацію, в основі якої виокремлено ФО зі структурою речень та словосполучень. О. Кунін яскраво проаналізував синтаксичні та морфологічні особливості ФО англійської мови (2005). Попри те, що соматичні фразеологічні одиниці (СФО) є предметом постійного аналізу як у зарубіжній, так і у вітчизняній лінгвістиці, мало дослідженим залишається поверхово-структурний аспект німецьких фразеологічних одиниць із соматичним компонентом, зокрема, виокремлення морфолого-граматичних моделей, визначення типів синтаксичних відносин тощо.

Отже, **об'єктом** нашого дослідження є словосполучення із соматичним компонентом. **Предметом** наукового пошуку є поверхова структура словосполучень із соматичним компонентом. **Матеріал** дослідження — фразеологічні одиниці з соматичними компонентами «Kopf», «Auge», «Mund», що відібрані методом суцільної вибірки з тлумачних і фразеологічних словників [18; 19; 20; 21; 22] і втілені в німецькому художньому дискурсі.

Актуальність роботи випливає із загальної спрямованості сучасного мовознавства на встановлення зв'язків між наявними концептуальними уявленнями у свідомості людини і їхнім віддзеркаленням на рівні мови. Останнім часом лінгвістичне моделювання виступає не лише як метод дослідження певних особливостей мови і мовленнєвих феноменів, але й як безпосередня мета лінгвістичного аналізу задля викриття глибинної суті предмета наукового розгляду. У багатьох випадках метод моделювання є єдиним ефективним способом вирішення завдань, адже дає змогу зрозуміти прихований механізм, який реалізовує переробку вихідних матеріалів у кінцеві продукти, на основі яких створюється певний образ об'єкта. Як слушно зауважив І. Новик, «пізнати об'єкт означає змоделювати його» [7, с. 37].

Отже, відтворення структурної організації словосполучень із соматизмами у вигляді їхніх формальних аналогів-моделей надає змогу дослідити морфологічні властивості слів-компонентів і визначити типи синтаксичних відносин, що існують між структурними елементами фразеологізмів [4, с. 65].

Постановка завдання. **Мета** статті — відтворити базові моделі соматичних словосполучень сучасної німецької мови на основі аналізу їхньої поверхової структури.

Аналіз структурно-граматичної організації СФО передбачає реалізацію таких завдань: 1) встановити сутність понять «фразеологізм» і «модель» у сучасній лінгвістиці; 2) виокремити моделі СФО за їхніми кількісними складниками; 3) визначити частотність моделей СФО за кількістю складових компонентів із соматизмами «Kopf», «Auge», «Mund»; 4) провести компаративний аналіз частотності різних моделей СФО з компонентами «Kopf», «Auge», «Mund».

Виклад основного матеріалу. Як відомо, фразеологізм репрезентує себе як відносно стійке, соціально зумовлене лексико-граматичне поєднання двох (або більше) окремо оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучень або речень, що виражають на основі (часто стертого) образу цілісне переосмислене значення, яке автоматично відтворюється мовцями як готові до використання одиниці мови [11, с. 11]. Однією з основних умов творення та функціонування фразеологізмів є стійкість значення та структури. Без цієї ознаки фразеологізми не можуть стати сталими одиницями мовної системи. Стійкість структури зумовлює стійкість значення і навпаки, значення передбачає стійкість структури. Тому, аналізуючи СФО німецької мови варто враховувати не лише семантичний, але й структурний аспект. Модель чи форма словосполучення — це його формальний аналог, структура, що зумовлена типами граматичних зв'язків у словосполученні [8, с. 15]. А. Приходько під граматичною формою розуміє зовнішню сторону мовного знака, його матеріальну, фізичну сутність, план вираження мовної одиниці, тобто систему матеріальних засобів, які слугують для передачі мовних повідомлень [9, с. 25].

У сучасному мовознавстві термін «модель» набув різної інтерпретації. Модель — «штучно створений лінгвістом реальний або мисленневий механізм, що відтворюється та імітує своєю поведінкою поведінку якого-небудь іншого механізму (оригінала) у лінгвістичних цілях» [3, с. 304]. Отже, модель — це певна ідеалізація об'єкта, оскільки реальні явища надто складні, тому для кращого розуміння їх сутностей потрібно рухатися у напрямі від вивчення більш простих до більш складних випадків [1]. О. Селіванова тлумачить модель також як абстрактний та ідеалізований знаковий образ спрощеного відтворення певного об'єкта (оригінала), штучно створений дослідником із метою вивчення ознак, складників цього об'єкта, способів його існування і функціонування [10, с. 386]. О. Клименюк визначає модель як узагальнений, створений з метою одержання і / або збереження інформації специфічний об'єкт (у формі уявного образу, опису знаковою або матеріальною системою), що відображає властивості, характеристики та зв'язки об'єкта оригіналу довільної форми, істотні для завдань, розв'язуваних суб'єктом [5, с. 175].

У своєму дослідженні під моделлю розуміємо конкретну схему або певний зразок мовної одиниці, що відображає послідовне розташування її складових частин, а також віддзеркалює суттєві властивості складного явища.

Словосполучення, як відомо, складається з комбінацій слів, які є складовими синтаксичних структур. Таким чином, компоненти сполучення набувають синтаксичного статусу. Зазначимо, що важливою ознакою словосполучення, на відміну від речення, є те, що вони не утворюють структури предикації. У лінгвістиці розрізняють наступні типи синтаксичних структур: предикації, комплементарії, модифікації та координації (У. Френсіс, А. Корсаков, О. Чумаков, І. Морозова). У даній статті обмежуємося розглядом соматизмів лише за їхніми кількісними складниками та морфологічним типом репрезентації складових.

За кількістю складових компонентів виділяємо такі типи моделей: 1) *однокомпонентні* (іменник + прикметник; іменник + прийменник; іменник + числівник тощо) *ФО*; 2) *двохкомпонентні* (іменник + іменник (без прийменника або з прийменником); іменник (з прикметником) + дієслово тощо) *ФО*; 3) *трьохкомпонентні* (іменник + дієслово + модальне дієслово; займенник + іменник (без прийменника або з прийменником) + дієслово тощо) *ФО*; та 4) *полікомпонентні*: а) *чотирьохкомпонентні* (займенник + займенник + іменник + дієслово тощо) *ФО*; б) *п'ятикомпонентні* (займенник + іменник (без або з прийменником) + іменник (без або з прийменником) + прислівник + дієслово тощо) *ФО*; в) *шестикомпонентні* *ФО*. Варто зазначити, що *ФО* можуть містити у своєму складі як самостійні, так і службові частини мови. Розглянемо встановлені типи детальніше.

Однокомпонентні *ФО*: *kaltes Herzens; armes Blut; ein schlimmer Hals; das innere Auge; kein Bein; unter der Hand; unter vier Augen.*

Приклади з художньої літератури:

Er sitzt mit verbundenem Kopf an einem Tisch, auf dem eine Lampe brennt, einen Brief in der Hand, seine Mutter neben ihm. Mutter (die auf einmal sich ereifert) [15].

Was denkst du denn, daß du hier unter meinen Augen den Faden mit dem Desportes wieder anzuspinnen denkst, dir Rendezvous mit seinen guten Freunden gibst [15].

Wer viel plaudert kann auch viel behalten, ein guter Kopf kann nur viel erzählen, wenn er trunken oder verliebt ist [13].

Двохкомпонентні *ФО*: *der Arm des Gesetzes; der Zahn der Zeit; den Kopf aufwerfen; den Bauch streicheln; einen dicken Kopf haben; ins Gesicht schlagen; Kopf an Kopf; Arsch mit Ohren;*

Hand aufs Herz; Ausgabe letzter Hand; alle Nase lang; mit halbem Herzen; den Mund nicht auf tun; Ehe zur linken Hand; im Grunde seines Herzens.

Приклади з художньої літератури:

Meine Leser werden, das seh ich im Geist , die Köpfe schütteln wenn sie den dritten Theil meiner Geschichte mit dieser Stelle in einem Gliede marschiren sehen werden [13].

Protagoras der Tagelöhner legt' und band sein Holz so künstlich, daß er dem Democritus ins Auge fiel, der ihn die Wissenschaften so legen und binden lehrte und so findet jeder Protagoras seinen Democritus, obgleich noch die Frage bleibt, hat Democritus dem Protagoras eine Last abgenommen oder aufgelegt? [13].

Трьохкомпонентні ФО: *Blut sehen wollen; sich ein Loch in den Bauch; j-m um den Hals fallen; etw. unter die Nase fahren; frei von Herzen reden; auf den Kopf gefallen sein; etw. in seine Hände spielen; kein Auge für j-n (etw.) haben; ein wachsames (scharfes) Auge auf j-n (etw.) haben; die erste bildende Hand an etw. legen.*

Приклади з художньої літератури:

Es kommt nur, dünckt mich, darauf an , daß die Herren Philosophen sich den Kopf zerbrechen, anstatt daß sie ihn uns brechen lassen [13].

Was sich ein paar handelnde Personen auf dem Theater unter vier Augen sagen, gehört ohnehin mit zur Handlung und mir stand es wol am wenigsten zu in einer wahren Geschichte, Leuten das Wort aus dem Munde zu nehmen und ihnen ein Stillschweigen aufzulegen [13].

Ich wolte nicht in der letzten Zeit meines Lebens austreichen, was ich die vorige Jahre geschrieben, und wie sollt ich meinem Glück Zaum und Gebiß in den Mund legen [13].

Полікомпонентні ФО:

а) **чотирьохкомпонентні ФО:** *j-m etw. unter die Nase halten; j-m etw. von (an) den Augen ablesen; mit j-m übern Fuß gespannt sein; etw. gegen j-n in der Hand haben; Kopf und Kragen aufs Spiel setzen; sein Hab und Gut durch den Hals bringen; nur mit halbem Herzen bei der Arbeit sein.*

Приклади з художньої літератури:

Aus einem Munde blasen wir kalt und warm [13].

Therese ließ sich den Mund nicht verbieten und redete dagegen [16].

Sie stand da mit fliegendem Busen und sah ihm voll in die Augen [16].

б) **п'ятикомпонентні ФО:** *j-n (sich) von Kopf bis Fuß neu einkleiden.*

Приклади з художньої літератури:

Jetzt legte sich ihm eine Hand auf seinen Mund [14].

Hätte der Goldschmied den Kopf nicht gar so voller Gedanken gehabt, er würde das Mädchen mit der gleichen Andacht betrachtet haben, die das kleine Fräulein bei dem Anblick seiner Steine überkam [14].

Es hatte seinen guten Grund, warum er die Zähne so fest zusammengepreßt hatte, und die Augen so starr geradeaus gerichtet hielt, zwischen die Köpfe seiner Tiere [16].

в) **шестикомпонентні ФО:** *sich über den Kopf einer Person hinweg an j-n wenden.*

Приклади з художньої літератури:

Als sie an ihrem Gatten vorbeikam, dem der Kopf bereits tief auf die Brust herabgesunken war, während ihm die Tabakspfeife zwischen den Schenkeln lag, stieß sie ihn unsanft an [16].

Зазначимо, що виокремлені моделі фразеологізмів мають різну частотність (див. табл. 1).

Таблица 1

Частотність моделей СФО за кількістю складових компонентів

№	Тип моделі СФО	Частотність СФО з компонентами «Kopf», «Auge», «Mund», %
1	Однокомпонентні	8,65
2	Двохкомпонентні	24,47
3	Трьохкомпонентні	42,62
4	Чотирьохкомпонентні	22,15
5	П'ятикомпонентні	1,9
6	Шестикомпонентні	0,21
	Всього	100

Як випливає з отриманих результатів аналізу, саме трьохкомпонентні моделі фразеологізмів із соматичним компонентом характеризуються найбільшою частотністю вживання. Друге місце посідають двохкомпонентні моделі (24,47 %), розділяючи його з чотирьохкомпонентними (22,15 %). Третя позиція приналежна однокомпонентним СФО (8,65 %). Частотність полікомпонентних ФО із соматичними компонентами «Kopf», «Auge», «Mund» дуже незначна, що пояснюємо складністю їхньої структури, яка, зрозуміло, впливає і на складність їхнього

вживання, адже у мовленні панує закон економії мовленнєвих зусиль, згідно з яким інформаційні кванти повинні кодифікуватися у якнайменшій для цього потрібній кількості мовних знаків.

Порівнюємо частотність встановлених моделей СФО з компонентами «Kopf», «Auge», «Mund» відповідно одна одної (див. табл. 2).

Таблиця 2

Частотність моделей за кількістю складових компонентів з компонентами «Kopf», «Auge», «Mund»: компаративний аналіз

Тип моделі СФО	Частотність СФО з компонентом «Kopf», %	Частотність СФО з компонентом «Auge», %	Частотність СФО з компонентом «Mund», %
Однокомпонентні	6,3	11,76	8,43
Двохкомпонентні	23,5	24,7	26,51
Трьохкомпонентні	47,5	41,2	32,53
Чотирьохкомпонентні	20,4	20,6	30,12
П'ятикомпонентні	1,8	1,74	2,41
Шестикомпонентні	0,5	0	0
Всього	100 %	100 %	100 %

Отже, проаналізувавши словосполучення із соматичними компонентами «Kopf», «Auge», «Mund» (див. табл. 2), виокремлених із фразеологічних та тлумачних словників [17; 18; 19; 20; 21; 22], виявлено, що найбільшу частотність в усіх трьох групах утворюють трьохкомпонентні ФО, двохкомпонентні та чотирьохкомпонентні словосполучення є відносно частотними, а найменшу кількість утворюють однокомпонентні та полікомпонентні (п'яти- та шестикомпонентні) ФО.

Таке розподілення питомої ваги встановлених типів у сучасній німецькій мові пояснюємо з позиції особливостей сприйняття людиною навколишнього світу, встановлених у психології. Сприйняття — це цілісне відображення предметів, ситуацій та подій, що виникає при безпосередній взаємодії фізичних подразників на органи чуття [17]. Сприйняття людини, мета якого полягає у формуванні певних образів навколишньої дійсності, ґрунтується на певних законах. Як відомо, мінімальна одиниця сприйняття мови є слово. Ототожнення того чи іншого сегмента тексту як слова впливає на ефективність сприйняття його компонентів (звуків, букв). Невеликі за обсягом словосполучення краще сприймаються, є більш ефективними у процесі розуміння та засвоєння інформації. Низьку частотність однокомпонентних словосполучень пояснюємо тим, що такі словосполучення не містять у собі достатньо інформації для позначення певної ситуації, стану тощо.

Усвідомлення мови в контексті психолінгвістики — це складний процес, що полягає у виокремленні смислу, що знаходиться за внутрішньою формою мовних висловлювань. Звідси, сприйняття передбачає два етапи: власне сприйняття та розуміння. Кінцевим результатом сприйняття мови є створення образу змісту тексту, що залежить не лише від об'єктивних характеристик тексту, але і від психіки людини, яка сприймає текст. Як відомо, за допомогою фразеологічних одиниць у свідомості людини виникають яскраві образи, адже саме фразеологічне значення характеризується не прямим, а образним позначенням предметів та явищ дійсності. Фразеологізми доповнюють і збагачують номінативний інвентар мови оцінно-експресивними засобами, які детально описують будь-який фрагмент позамовної діяльності, що не може реалізуватися у рамках лексичної номінації [6, с. 5].

Відображення у свідомості та розуміння граматичної форми організації мови вимагає знання лінгвістичних закономірностей її побудови. Процес сприйняття та розуміння мовлення знаходиться під впливом власне характеру мовного повідомлення, що визначається мовними особливостями (фонетичними, граматичними, лексичними, стилістичними). На всіх рівнях сприйняття мовлення людина приписує смисл мовним структурам [2]. Смысловое сприйняття — це вищий рівень мовного сприйняття, досягнувши який, людина оперує вже смислами, а не значеннями окремих мовних одиниць. Для розуміння змісту ФО, їх осмислення та правильного тлумачення необхідно володіти також «фоновими знаннями», які забезпечують можливість «розкодування» та інтерпретації не окремих значень мовної одиниці, а цілісного значення фразеологізму, що часто не є сукупністю значень його компонентів.

Аналіз об'єктивації соматизмів у художньому дискурсі сучасної німецької мови дозволив виявити наступні закономірності. Словосполучення із соматичним компонентом використовуються в німецькому писемному мовленні. Для німецької мови характерним є наявність складних синтаксичних конструкцій, послідовності та логічності, високої нормативності мови. На розуміння тексту впливає комунікативна спрямованість, яка сприймається як ступінь смислової, емоціональної

та вольової інформативності тексту, а також досвід людини, мовна підготовленість. Відомо, що найважче сприймаються максимально довгі та максимально наповнені змістом фрази. Звідси, у німецькому дискурсі найчастотнішими є трьохкомпонентні та чотирьохкомпонентні словосполучення із соматичним компонентом. Рідше трапляються полікомпонентні та двохкомпонентні словосполучення. Найменш частотними є однокомпонентні словосполучення.

Висновки та подальші перспективи. У результаті дослідження виокремлено моделі за їхніми кількісними складниками, зокрема: однокомпонентні ФО, двохкомпонентні ФО, трьохкомпонентні ФО та полікомпонентні ФО (чотирьох-, п'яти-, шестикомпонентні ФО). Проаналізувавши словосполучення з соматичними компонентами «Kopf», «Auge», «Mund» виявлено, що найбільшу частотність утворюють трьохкомпонентні ФО, двохкомпонентні та чотирьохкомпонентні словосполучення є відносно частотними, а найменшу кількість утворюють однокомпонентні та полікомпонентні (п'яти- та шестикомпонентні) ФО, що пов'язано з особливостями сприйняття людиною навколишнього світу, встановленими у психології.

Усвідомлення мови є складним процесом, що полягає у виокремленні смислу, який знаходиться за внутрішньою формою мовних висловлювань. В основі ФО лежить певний образ, для «розкодування» та тлумачення якого необхідно володіти «фоновими знаннями» та мовними особливостями (фонетичними, граматичними, лексичними, стилістичними).

У подальших дослідженнях плануємо встановити та проаналізувати категоріальні типи фразеологізмів за морфологічним вираженням стрижневого компонента ФО, виявити спосіб вираження синтаксичних зв'язків, визначити розташування залежного компонента ФО щодо стрижневого тощо.

Література

1. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики : краткий очерк / Ю. Д. Апресян. — М. : Просвещение, 1966. — 301 с.
2. Булыгина Т. В. Модель / Т. В. Булыгина, С. А. Крылов // Лингвистический энциклопедический словарь. — М. : Сов. энциклопедия, 1990. — С. 304–305.
3. Губарев В. Т. К типологии фразеологических моделей / В. Т. Губарев // Филологические науки. — 1985. — № 4. — С. 65–68.
4. Клименюк О. В. Методология та методи наукового дослідження / О. В. Клименюк. — К. : Міленіум, 2005. — 186 с.
5. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. — М. : Высш. шк., 1986. — 336 с.
6. Новик И. Б. Вопросы стиля мышления в естествознании / И. Б. Новик. — М. : Политиздат, 1975. — 144 с.
7. Печников А. Н. Словосочетание как синтаксическая единица / А. Н. Печников.
8. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтактика, семантика, прагматика : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Приходько Анатолій Миколайович. — К., 2002. — 461 с.
9. Белянин В. П. Психолінгвістика : учебник / В. П. Белянин. — 2-е изд. — М. : Флинта, 2004. — 232 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с.
11. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. — К. : Наукова думка, 1973.
12. Fontane T. Effi Briest / Theodor Fontane. — Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1976. — 354 S.
13. Hippel Th. G. Lebensläufe nach Aufsteigender Linie. — Bd. 1 / Theodor Gottlieb von Hippel. — Berlin : Voß, 1778.
14. Klepper J. Der Vater / Jochen Klepper. — Stuttgart : Dt. Verl.-Anst, 1937.
15. Lenz J. M. R. Die Soldaten / Jakob Michael Reinhold Lenz. — Leipzig : bey Weidmanns Erben und Reich, 1776. — 119 S.
16. Polenz W. Der Büttnerbauer / Wilhelm von Polenz. — Berlin : Fontane, 1895.
17. Большой психологический словарь / ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. — СПб. ; М., 2003. — 672 с.
18. Немецко-русский фразеологический словарь : 12000 фразеологических единиц / сост. Л. Э. Бинович ; отв. ред. Н. С. Чемоданов. — М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1956. — 904 с.
19. Осовецька Л. С. Фразеологічний словник німецької мови / Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова. — К. : Рад. школа, 1964. — 716 с.
20. Фразеологічний словник німецької мови / склали Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова. — К. : Рад. шк., 1964. — 715 с.
21. Duden. Redewendungen : Wörterbuch der deutschen Idiomatik : Mehr als 10000 feste Wendungen, Redensarten und Sprichwörter / Hrsg. von der Dudenredaktion. — 3., überarbeitete und aktualisierte Aufl. — Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, [2006]. — 957 S. — (Duden ; Band 11).
22. Schemann H. Pons. Deutsche Idiomatik : Die deutschen Redewendungen im Kontext / H. Schemann. — Stuttgart ; Dresden : Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1993. — 1038 S.

References

1. Apresian Ju. D. Idei i metody sovremennoj strukturnoj lingvistiki : kratkij ocherk / Ju. D. Apresian. — M. : Prosveshhenie, 1966. — 301 s.
2. Bulygina T. V. Model' / T. V. Bulygina, S. A. Krylov // Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar'. — M.: Sov. enciklopedija, 1990. — S. 304–305.
3. Gubarev V. T. K tipologii frazeologicheskikh modelej / V. T. Gubarev // Filologicheskie nauki. — 1985. — № 4. — S. 65–68.
4. Klymeniuk O. V. Metodologija ta metody naukovogo doslidzhennia / O. V. Klymeniuk. — K. : Milenium, 2005. — 186 s.
5. Kunin A. V. Kurs frazeologii sovremenного anglijskogo jazyka / A. V. Kunin. — M. : Vyssh. shk., 1986. — 336 s.
6. Novik I. B. Voprosy stilia myshlenija v jestestvoznanii / I. B. Novik. — M. : Politizdat, 1975. — 144 s.
7. Pechnikov A. N. Slovosochetanie kak sintaksicheskaja jedinica / A. N. Pechnikov. — Ul'janovsk, 1973. — 55 s.
8. Pryhod'ko A. M. Skladnosuriadne rechennia v suchasnij nimec'kij movi : syntaktyka, semantyka, pragmatyka : dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 / Pryhod'ko Anatolij Mykolajovich. — K., 2002. — 461 s.
9. Beljanin V. P. Psiholingvistika : uchebnyk / V. P. Beljanin. — 2-e izd. — M. : Flinta, 2004. — 232 s.
10. Selivanova O. O. Suchasna lingvistyka : terminologichna encyklopedija / O. O. Selivanova. — Poltava : Dovkillia-K, 2006. — 716 s.
11. Skrypnyk L. G. Frazeolohija ukrajins'koji movy / L. G. Skrypnyk. — K. : Naukova dumka, 1973. — 280 s.
12. Fontane T. Effi Briest / Theodor Fontane. — Frankfurt am Main : Insel Verlag, 1976. — 354 S.
13. Hippel Th. G. Lebensläufe nach Aufsteigender Linie. Bd. 1 / Theodor Gottlieb von Hippel. — Berlin : Voß, 1778.
14. Klepper J. Der Vater / Jochen Klepper. — Stuttgart : Dt. Verl.-Anst, 1937.
15. Lenz J. M. R. Die Soldaten / Jakob Michael Reinhold Lenz. — Leipzig : bey Weidmanns Erben und Reich, 1776. — 119 S.
16. Polenz W. Der Büttnerbauer / Wilhelm von Polenz. — Berlin : Fontane, 1895.
17. Bol'shoj psihologicheskij slovar' / red. B. G. Meshheriakova, V. P. Zinchenko. — SPb. ; M., 2003. — 672 s.
18. Nemecko-russkij frazeologicheskij slovar' : 12000 frazeologicheskikh jedinic / sost. L. E. Binovich ; otv. red. N. S. Chomodanov. — M. : Gos. izd-vo inostr. i nac. slovarej, 1956. — 904 s.
19. Osovec'ka L. S. Frazeologichnij slovnyk nimec'koji movi / L. S. Osovec'ka, K. M. Sil'vestrova. — K. : Rad. shkola, 1964. — 716 s.
20. Frazeologichnij slovnyk nimec'koji movy / sklaly L. S. Osovec'ka, K. M. Sil'vestrova. — K. : Rad. shk., 1964. — 715 s.
21. Duden. Redewendungen : Wörterbuch der deutschen Idiomatik : Mehr als 10000 feste Wendungen, Redensarten und Sprichwörter / Hrsg. von der Dudenredaktion. — 3., überarbeitete und aktualisierte Aufl. — Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, [2006]. — 957 S. — (Duden ; Band 11).
22. Schemann H. Pons. Deutsche Idiomatik : Die deutschen Redewendungen im Kontext / H. Schemann. — Stuttgart ; Dresden : Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1993. — 1038 S.

БИЛОУС Юлия Владимировна,

младший научный сотрудник Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка; Тернополь, Украина;
e-mail: ua277735@yandex.ru; тел.: +38 063 1999835

СТРУКТУРНО-ГРАММАТИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С СОМАТИЧЕСКИМ КОМПОНЕНТОМ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. Статья посвящена анализу поверхностной структуры фразеологических единиц с соматическим компонентом в немецком языке. В статье воспроизведены базовые модели соматических словосочетаний. Автор рассматривает словосочетания с соматизмами в соответствии с числом их конституэнтов и морфологических типов репрезентации их составляющих. Выделяются однокомпонентные, двухкомпонентные, трёхкомпонентные, поликомпонентные (четырёх-, пяти-, шестикомпонентные) фразеологические обороты. В статье также представлена частотность моделей соматических фразеологических единиц с различным числом составляющих компонентов, выделенных из толковых и фразеологических словарей. Установлено, что в немецком дискурсе наиболее частотными являются трёхкомпонентные и четырёхкомпонентные словосочетания с соматическим компонентом. Реже встречаются поликомпонентные и двухкомпонентные фразеологические обороты. Наименее частотными являются однокомпонентные словосочетания. Такое распределение удельного веса установленных типов ФЕ в современном немецком языке автор объясняет с позиции психологических особенностей восприятия человеком окружающего мира.

Ключевые слова: поверхностная структура, словосочетание, лингвистическое моделирование, модель, структурная организация, словосочетание, фразеологизм, языковое восприятие.

Julia V. BILOUS,

Junior Research Fellow of Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University; Ternopil, Ukraine;
e-mail: ua277735@yandex.ru; tel: +38 063 1999835

STRUCTURAL AND GRAMMATICAL ORGANIZATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN GERMAN

Summary. The article is dedicated to the analysis of the surface structure of phraseological units with a somatic component in German. It reproduces the basic models of somatic word combinations. The author considers word combinations with a somatic component according to the number of their constituents and morphological type of the represented components and distinguishes one-component, two-component, three-component and multicomponent (four-, five-, six-component) phraseological units. The article also finds the usage frequency of somatic phraseological units models with an eye to the number of their components, the material for the investigation having been selected from explanatory and phraseological dictionaries. The author comes to a conclusion about the predominance of tree- and four-component word combinations with a somatic component in the German discourse. Multicomponent and two-component phraseological units are characterized as being less frequent. One-component somatic word combinations have the least frequency. The author explains the specific ratio distribution of the defined phraseological types in modern German from a position of human world perception, whose peculiarities were established in psychology.

Keywords: surface structure, word combination, linguistic modeling, model, structural organization of word combination, phraseological unit, peculiarities of language perception.

Статтю отримано 27.04.2015 р.

УДК 811.161.2'373.612.2'38(1-21):82-3:7.038.6

МІКРЮКОВА Катерина Олександрівна,

викладач кафедри прикладної лінгвістики Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського; вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, 54030, Україна;
e-mail: mikryukova1986@mail.ua; тел.: +38 093 4560257; +38 0512 378821

СЕМАНТИКА ТА СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЕПІТЕТІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МІСТО» В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ПИСЬМЕННИКІВ-ПОСТМОДЕРНІСТІВ

Анотація. Стаття присвячена опрацюванню семантики та стилістичних функцій епітетів лексико-семантичного поля «місто» в художній прозі письменників-постмодерністів. Описано погляди науковців на природу епітета. Епітет розглянуто як слово, конструкцію, що образно описує предмет, підкреслює особливості певного явища чи поняття. Виокремлено п'ять тематичних груп епітетів на позначення міста у творах постмодерністів: групу експресивних епітетів, групу позиційних епітетів, групу візуальних епітетів, групу епітетів приналежності та групу темпоральних епітетів. Здійснено кількісний аналіз використання епітетів різних тематичних груп. Простежено специфіку використання епітетів-прикладок. З'ясовано стилістичні функції епітетів лексико-семантичного поля «місто». Окреслено функцію детального опису, індивідуалізації, психологізації, інтимізації авторських почуттів, функцію створення іронічного ефекту та прагматичну функцію.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, епітет, епітетна конструкція епітет-прикладка, місто.

Постановка проблеми. Епітети мають важливе значення для творення мовної картини світу окремого письменника, оскільки здатні передати та увиразнити мовні традиції певної епохи. Епітети та епітетні конструкції відіграють знакову роль у вираженні лексико-семантичного поля «місто» у творчості І. Карпи, О. Ірванця, Ю. Андруховича, Л. Дереша, Л. Дашвар, М. Матіос. Ці тропи якнайкраще увиразнюють семантичну структуру складників поля. На жаль, семантика та стилістичні функції епітетів лексико-семантичного поля «місто» досі не були предметом спеціального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку зі складністю поняття «епітет» у сучасних лінгвістичних дослідженнях існують різні погляди стосовно його природи. Епітет досліджували В. Ващенко, І. Журба, О. Грабовецька, С. Єрмоленко, Л. Мацько, В. Русанівський та інші. О. Селіванова влучно зазначає, що епітет — це «стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану та характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю. У широкому розумінні епітет є